

הסוגיא העשרים ושלוש – ולא זו בלבד (ט ע"א)

ולא זו בלבד אמרו, אלא וכו'.

- [1] ורבן גמליאל מי קאמר עד חצות, דקתני ולא זו בלבד אמרו?
 [2] אלא הכי קאמר להו רבן גמליאל לבניה: אפילו לרבנן, דקאמרי עד חצות, מצותן עד שיעלה עמוד השחר. והאי דקאמרי עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה.

תקציר הסוגיא

סוגיא זו חסרה במקצת העדים וממוקמת בחלק מן העדים האחרים לפני סוגיא כב, "רבן גמליאל". מדובר בגירסא חלופית לסוגיא כב, שהועתקה לתוך מקצת העדים.

מבנה הסוגיא ומהלכה

סוגיא זו חסרה לחלוטין בכתבי היד פריז, אוקספורד ומינכן-פנים. היא מופיעה במיקומה הנוכחי רק בכתבי היד פירנצה, מינכן-גיליון, ובדפוסים. בשני קטעי גניזה היא מופיעה לפני הסוגיא הקודמת, והיא מוסבת לא על המילים "ולא זו בלבד אמרו", אלא על קביעת רבן גמליאל: "כל שאמרו חכמים עד חצות מצותה עד שתעלה עמוד השחר ולמה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק את האדם מן העבירה" בכלל. ובאמת אין מקום להקשות "ורבן גמליאל מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו",¹ אלא כל שאמרו חכמים עד חצות", שהרי בפירוש נאמר כאן "אמרו", וברור שרבן גמליאל מסביר את עמדת חכמים בין אם הוא מסכים עם עמדה זו בין לאו, ולשון הקושיא שלפנינו בכתב יד פירנצה ובדפוס, מגומגם.

ולכן נראה כדברי לוי גינצבורג, שמדובר ב"גליון שנשתרבב לפניו".² ונראה שהסוגיא שלנו היא נוסח אחר של הסוגיא הקודמת, שנשתרבב במקצת העדים כעין לישנא אחרינא. כמו בסוגיא הקודמת גם כאן קובע בעל הסוגיא שרבן גמליאל פירש לבניו את עמדת חכמים ולא את עמדתו שלו, בניגוד לדעת הירושלמי ברכות א ב, ג ע"א, אשר לפיה משקפים דברי רבן גמליאל לבניו אך ורק את עמדתו שלו.³ והקושיא המקורית כאן היתה: "ורבן גמליאל מי קאמר עד חצות", ללא המילים "דקתני ולא זו בלבד אמרו", והתשובה היתה: "אלא הכי קאמר להו רבן גמליאל לבניה: אפילו לרבנן".

במקצת העדים הופיעו, כאמור, שני הלשונות זה לצד זה, וכשלא הבינו את פשר הדבר, הסבו בכתב יד פירנצה ובדפוסים את הלשון השני על הפיסקא "ולא זו בלבד אמרו". אך הסבה זו אינה הגיונית כאמור, שהרי ברור ש"אמרו" בדברי רבן גמליאל לבניו מתייחס לחכמים, ופשיטא שלדבריהם דרבנן קאמר.

1 וראה הגהות הב"ח שמחק את המילה "אמרו" שאכן אינה מופיעה בכתבי היד הטובים של המשנה. אך גם אם לא נגרוס "אמרו", מהמשך הדברים: "כל שאמרו חכמים עד חצות", ברור שהדברים מתפרשים כאן אליבא דחכמים. וראה בדיון בסוגיא הקודמת, "רבן גמליאל", הערה 1, שיטת מו"ר ש"י פרידמן, שלפיה "ולא זו בלבד" במשנה הם דברי העורך אליבא דחכמים, ולא המשך דברי רבן גמליאל לבניו.

2 פירושים וחדושים א, עמ' 96. גינצבורג אינו מפרש את התהוות הגליון ומשמעו.

3 ראה הדיון בסוגיא הקודמת, "רבן גמליאל", מדור "מבנה הסוגיא ומהלכה".